

KS. FRANCISZEK GRENIUK

KONGRES MORALISTÓW POLSKICH

Zgodnie z decyzją podjętą na dorocznym spotkaniu naukowym w 1972 r. w Łodzi (por. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 20:1973 z. 3 s. 78) polscy teologowie moraliści odbyli w Krakowie w dniach 16-19 IX 1974 r. swój pierwszy w dziejach kongres naukowy, z udziałem zaproszonych z kraju wykładowców etyki, katolickiej nauki społecznej i przedstawicieli wydawnictw katolickich oraz gości z zagranicznych ośrodków naukowych. Prace kongresu prowadzono w ramach posiedzeń plenarnych i grupowych. Tematem posiedzeń plenarnych była teologia moralna w obliczu aktualnego stanu etosu polskiego. Pierwszy dzień obrad poświęcony był diagnozie stanu etosu polskiego, dzień drugi propozycjom normatywnym, dzień trzeci zaś nauczaniu teologii moralnej w dobie obecnej. Tematem zaś obrad grupowych były następujące problemy: grupy pierwszej — metateologia teologii moralnej; drugiej — rodzina i małżeństwo; trzeciej — pokój, sprawiedliwość, rozwój; czwartej — osoba ludzka, wolność, manipulacja.

Po wprowadzeniu organizacyjnym ks. prof. S. Olejnika, przewodniczącego sekcji teologów moralistów, słowo wstępne, omawiające problematykę kongresu od strony merytorycznej, wygłosił kard. Karol Wojtyła. Podkreślił on, iż w naukach moralnych zaznacza się zwrot w stronę doświadczenia specyficznego dla tej dziedziny wiedzy. Następstwem jest jej pewna alienacja, ponieważ rodzi się przeświadczenie, iż należy poprzestać na opisie tego co dobre, a co złe. Zwrot w stronę doświadczenia dostrzega się także w wypowiedziach o etosie, który np. według M. Schelera jest czymś więcej niż tylko opisem moralności zastanej. Jest on próbą wniknięcia w wewnętrzną strukturę zarówno samej wartości moralnej, jak i poznania. Wykracza to poza opis zastanej moralności, poza pozytywistyczny opis doświadczenia. Pragnie bowiem ukazać głębiej struktury przedmiotowe i podmiotowe faktu moralnego, który jest formą przedstawienia doświadczenia moralnego. Jest jednakże trudność co do przyjęcia możliwości przejścia od etosu do etyki. W dogłębnej analizie problem ten pozostaje nadal problemem otwartym. Jak z tego widać, istnieje dramatyczna walka o swój własny przedmiot oraz o własne kompetencje. Moralistów z tej walki nie można wyłączyć. Kard. K. Wojtyła twierdzi, iż w pojęciu etosu zawierają się propozycje normatywne. Teologowie moraliści nie mogą uważać, że zadaniem ich jest jedynie opracowanie etosu. Celem bowiem etyki, zwłaszcza teologicznej, jest tendencja do przekraczania tego co jest opisem etosu. Teologia moralna jest nauką, której zadaniem jest odpowiedzieć w sposób naukowy na pytanie co jest dobre, a co złe. Dlatego też kształtuje życie w aspekcie moralności: Dokonuje się to w świetle całej objawionej prawdy o Bogu i człowieku, zbawieniu i sensie życia, o wartościach w szczególności czynu ludzkiego. Fakt istnienia różnych propozycji etycznych w Polsce domaga się, by teologia moralna kształtowała moralność chrześcijan i wносиła swój wkład w ogólnoludzką moralność. Postuluje też zaprezentowanie własnej propozycji naukowej w formie jak najbardziej przejrzystej i skutecznej. Dlatego też kongres dostarcza polskiej teologii moralnej impulsów do podejmowania własnych jej zadań, które wynikają z jej istoty jako dyscypliny naukowej.

W pierwszym dniu obrad doc. Andrzej Świącicki z Akademii Teologii Katolickiej wygłosił referat pt. *Z badań nad stanem etosu polskiego*. Prelegent zwrócił

uwagę na fakt, iż nie ma tradycji opisywania etosu całego społeczeństwa. Stąd należało uzyskać dane niezbędne dla całości i skonstruować odpowiednią siatkę pojęciową. Wypowiedź jego oscylowała wokół trzech zagadnień: świadomości społecznej i jej miejsca w analizach socjologicznych, uwarunkowań społecznych tejże świadomości oraz zastosowaniu jej w życiu, czyli samego głoszenia etosu społecznego. W końcowej fazie obszernego wywodu, opartego o dane zebrane na podstawie różnych badań, doszedł do następujących wniosków: istnieje postępująca polaryzacja moralna społeczeństwa, sekularyzacja etyki, przewaga wartości związanych ze stabilizacją życia codziennego, tworzenie się osobowości moralnych mało zintegrowanych, synkretyzm etyczny oraz problem pierwszeństwa kształtowania zintegrowanej osobowości ludzi, którzy tworzą zintegrowaną kulturę, przed powstaniem zintegrowanych struktur, które tylko częściowo determinują integrację osobowości.

Z kolei zabrał głos ks. doc. Stanisław Witek z Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie w wypowiedzi, w której omówił *Uwarunkowania historyczno-kulturowe współczesnego etosu polskiego*. Prelegent ukazał kilka warstw tegoż uwarunkowania, narastających hierarchicznie, na zasadzie wzrastającej doniosłości aksjologicznej. Są nimi: wymiar ekologiczny, cywilizacyjny, biopsychiczny, duchowy, polityczny, społeczny i religijny. Znajomość tych wielopłaszczyznowych uwarunkowań ułatwia zrozumienie wielu cech współczesnego etosu polskiego, postawienie odpowiedniej diagnozy oraz dostosowanie przekazywania chrześcijańskiej doktryny moralnej w sposób adekwatnie nawiązujący do istniejącej sytuacji moralnej społeczeństwa polskiego.

W ramach dnia propozycji normatywnych pierwszy referat pt. *Etyka marksistowska w Polsce* wygłosił ks. prof. Tadeusz Ślipko, z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Przedstawił założenia antropologiczne tej etyki, przyjmowaną w niej koncepcję ogólnoludzkich wartości moralnych, wskazał naczelną wartość moralności komunistycznej — osobę ludzką. Zreferował następnie cel i sens ludzkiej egzystencji oraz integrację prawa i moralności. W konkluzji przedstawił szczegółowe propozycje normatywne etyki marksistowskiej w zakresie etyki seksualnej, etyki pracy i techniki oraz wojny i pokoju.

W referacie drugim ks. prof. Stanisław Olejnik, także z Akademii Teologii Katolickiej, zajął się *Pozamarksistowską etyką niezależną w Polsce*. Ustaliwszy, co rozumie przez etykę „niezależną”, prelegent wskazał, iż w przeciwieństwie do etyki marksistowskiej etyka niezależna nie stanowi monolitu. Obejmuje różne stanowiska i propozycje etyczne, które tkwią źródłami nieraz w dalekiej przeszłości (Świętochowski, Hempel, Biegański, Twardowski i Petrażycki). Z aktualnych propozycji etycznych, z których jedne są „globalnymi” próbami własnego ujęcia etyki, inne natomiast tylko „odcinkowe”, prelegent zaprezentował w ramach tych pierwszych poglądy M. Ossowskiej, J. Kellera, T. Czeżowskiego, W. Tatarkiewicza, Cz. Znamierowskiego. Szczególnie ambiwalentny stosunek do etyki chrześcijańskiej reprezentują poglądy W. Witwickiego oraz T. Kotarbińskiego. Propozycje natomiast „odcinkowe” wynikają albo z bardziej ogólnych założeń, albo są wyrazem pewnych emocji czy przekonań. Cechuje je tendencja, którą można określić nazwą liberalizacji, a niekiedy nawet sytuacjonizmu.

Trzeci prelegent pierwszego dnia, którym był ks. dr Bogusław Inlender z Warszawy, wygłosił referat na temat *Istota moralności chrześcijańskiej*, który jest przedmiotem żywych refleksji teologicznych w środowisku katolickim i protestanckim oraz dyskusji w kręgach laickiej myśli etycznej. Prelegent wskazał istotę moralności chrześcijańskiej w znaczeniu historycznym, rzeczowym oraz w jej trzech

aspektach życiowych: jako postawę moralną, jako system etyczny i jako praktykę życiową. Specyficzną odrębność etyki chrześcijańskiej widzi prelegent na wielu płaszczyznach. W nawiązywaniu do tematyki kongresu istotę moralności chrześcijańskiej w znaczeniu praktyki życiowej widzi w poddaniu się krępującemu umacniającemu działaniu Ducha Świętego w wypełnianiu ostatecznego powołania chrześcijańskiego w odniesieniu do Boga, świata i ludzkości.

W trzecim dniu kongresu, poświęconym nauczaniu teologii moralnej w dobie obecnej, pierwszy referat pt. *Autentyczny przekaz etyki chrześcijańskiej* wygłosił ks. dr Zygmunt Perz z Wydziału Teologicznego Towarzystwa Jezusowego „Bobolanum”. Przekaz ten musi liczyć się z takimi faktami, jak: polaryzacja moralna społeczeństwa, postępujący proces sekularyzacji oraz wzrost znaczenia formacji osób w porównaniu z kształtowaniem się struktur. Dlatego postulatem jest adaptacja przekazu zasad moralnych w taki sposób, by z zachowaniem jego autentyczności uwzględniała pogłębioną świadomość współczesnego człowieka o jego własnej godności. Fundamentalną przesłankę takiego właśnie przekazu stanowi wyważone właściwie stanowisko katolickie dotyczące możliwości poznawczych człowieka, akceptacja obiektywnie zorientowanej moralności oraz realizm etyki katolickiej w odniesieniu do ograniczonych możliwości skażonej grzechem natury człowieka powołanego jednak do miłowania Boga dla niego samego z całego serca i wszystkich sił, a bliźniego jak siebie samego, ale na wzór Chrystusa.

Ostatni z prelegentów kongresu, ks. dr Jan Kowalski z Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, mówił na temat *Wartości humanistycznych i ich aktualnego przekazu w etyce chrześcijańskiej*. Po obszernym omówieniu wkładu myśli św. Tomasza z Akwinu, który dowartościował to, co jest „humanum” w etyce chrześcijańskiej, prelegent wskazał na niewłaściwe ujęcia tegoż „humanum” w postaci swoistego nadnaturalizmu opierającego się na koncepcjach św. Augustyna czy też ujmowania immanenśnie „moralnej” humanistycznej jako różnej albo stojącej w opozycji do „moralnej” transcendentnej. Jeśli abstrahuje się od „swoistego” moralności chrześcijańskiej, „moralna” chrześcijańska jest fundamentalnie i istotowo ludzką w jej determinacji kategoryjnej i w swej materialności. Jest to „moralna” autentycznie ludzka. Zasadnicze wskazania dotyczące aktualnego przekazu etyki chrześcijańskiej domagają się obrania za punkt wyjścia konkretnego życia, ujmowania zjawisk moralnych w ich całości, oraz brania pod uwagę całego człowieka.

Na zakończenie trzeciego dnia kongresu przewodniczący poszczególnych grup dyskusyjnych złożyli sprawozdania z przebiegu i wyników dyskusji. W grupie pierwszej, której przewodniczył ks. dr Helmut Juros z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, ze zrozumiałych względów dominowała w zakresie teologii moralnej problematyka metateologiczna. W słowie wprowadzającym przewodniczący zamierzał omówić takie zagadnienia, jak koncepcja teologii moralnej, metodologiczny charakter kryzysu tradycyjnej teologii moralnej oraz podstawowe modele tej dyscypliny. Jednakże w rzeczywistości dyskusja skoncentrowała się na problemie koncepcji teologii moralnej. Jedni z dyskutantów bronili tradycyjnego modelu tej dyscypliny, inni natomiast opowiadali się za jej zmodyfikowaniem. Wnioskiem ogólnie przyjętym jest przekonanie, że teolog moralista musi być świadomy metody uprawiania teologii moralnej, a wybraną metodologię powinien konsekwentnie realizować.

Grupie drugiej przewodniczył ks. dr Jerzy Bajda, z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Dyskutowano w niej nad problemem małżeństwa i rodziny. Zwrócono uwagę na istniejącą rozbieżność pomiędzy chrześcijańskimi przekonaniem a praktyką życia, sygnalizowano zanik poczucia etycznego charakteru płci i widzenie zła

w tej dziedzinie jedynie w kategoriach krzywdy. Podkreślono ważką rolę osobowości w przygotowaniu do małżeństwa i rodziny, ukazywano chrześcijańską specyfikę małżeństwa jako sakramentu i religijnej rzeczywistości.

Grupie trzeciej pierwszego dnia przewodniczył ks. dr hab. Józef Majka z Seminarium Duchownego we Wrocławiu, w drugim zaś dniu ks. dr Jan Sieg TJ z Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. On też złożył sprawozdanie na plenum kongresu. W grupie tej dyskutowano na temat pokoju, sprawiedliwości i rozwoju. Dużo czasu poświęcono ostatniemu z wymienionych problemów rozwoju, zastanawiając się nad jego ogólnymi zasadami jak też nad postępowaniem cywilizacji oraz nad aplikacją tych zasad do poszczególnych sytuacji. W ramach tej aplikacji podkreślono fakt ambiwalentnej wartości rozwoju jako takiego, gdyż sam z siebie nie jest ani dobry, ani zły. Musi więc być kontrolowany przez człowieka. Ta aplikacja wygląda interesująco na płaszczyźnie np. konfliktu generacji, ostro występującego na Zachodzie. Podkreślono bardzo mocno konieczność integralnego rozwoju osoby ludzkiej, ponieważ warunkuje to właściwy kierunek postępu i rozwoju społecznego.

Grupa czwarta, obradująca nad problemem: osoba ludzka, wolność, manipulacja, pracowała pod kierunkiem ks. dr. Seweryna Rosika z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie. Dyskusja w tym zespole skoncentrowała się jedynie na pojęciu manipulacji. Zebrani doszli do następujących wniosków: zjawisko manipulacji jest wieloaspektowe. Kategorie socjologiczne, przyrodnicze i etyczne pozostają w ścisłym ze sobą związku. W manipulacji należy liczyć się zawsze z podstawowymi wartościami, takimi jak godność i wolność osoby ludzkiej, autentycznie pojmowana wartość człowieka. Motywem manipulatywnej ingerencji może być tylko pomoc człowiekowi jako jednostce lub społeczności. Granice takiej ingerencji określa futurologiczne działania człowieka, aby uchronić go przed samoubóstwem albo alienacją i zachować w pełni człowiekiem.

Miłym uzupełnieniem prac kongresu było wieczorne wystąpienie miłego gościa z Wiednia, którym był ks. prof. dr Karl Hörmann, dziekan Wydziału Teologii Katolickiej tamtejszego Uniwersytetu. Mówił on na temat tego, co uważa się na Zachodzie za najbardziej palące problemy moralne i ukazał możliwość nowszego spojrzenia na niektóre z bolączek współczesnej teologii moralnej, jak chociażby na postawę Kościoła wobec ludzi, którzy zawarli powtórne małżeństwo.

Uzupełnieniem nieco innego rodzaju była wycieczka zorganizowana dla uczestników, w ramach której zwiedzono zamek w Pieskowej Skale i cudowną dolinę ojcowską.